

*****: CSALÁD ÉS HÁZASSÁG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN**

Család és házasság a mai magyar társadalomban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971., 310 oldal.

Tartalomjegyzék: Lőcsei Pál: Előszó; Kulcsár Kálmán: A család helye és funkciója a modern társadalomban; Szabady Egon: A magyar családok demográfiai sajátosságai; Szilágyi Vilmos: A párválasztás és családalapítás problémái; Hegedűs András: A falusi család gazdasági funkciójában bekövetkező változások és következményeik; Kósa Erzsébet: Adalékok a mai magyar család generációs viszonyainak alakulásához; Cseh-Szombathy László: A család szerepe az öregek ellátásában és életében; Szalai Júlia: A családi munkamegosztás néhány szociológiai problémájáról; Varga Károly: Házassági kohézió az időmérleg tükrében; Andorka Rudolf—Buda Béla—G. Kiss Judit: A család szerepe egyes deviáns viselkedésformákban; Lőcsei Pál: Felbomlott házasságú budapestiek.

A gyakorlat megmutatta, hogy a szociológia fejlődése lehetővé tette a társadalmi élet eddig még ismeretlen területeinek tanulmányozását.

Az eredmények különösen nagyok a speciál szociológiai diszciplínák területén. A Család és házasság a mai magyar társadalomban című családszociológiai tanulmánykötet is ezt a törekvést tükrözi. A kötetet Kulcsár Kálmán, Szabady Egon, Szilágyi Vilmos, Hegedűs András, Kósa Erzsébet, Cseh-Szombathy László, Szalai Júlia, Varga Károly, Andorka Rudolf, Buda Béla, G. Kiss Judit tanulmányaiból válogatta Lőcsei Pál.

Ez a több témakört felölelő, de mégis egységes egészet képező mű igyekszik feltárni azokat a változásokat, amelyek a mai magyar családban és házasságban bekövetkeztek.

Az összegyűjtött tanulmányok mindegyike külön elemzést igényelne. Véleményem szerint azonban témája és módszereinek alkalmazása szempontjából külön figyelmet érdemel Szalai Júlia tanulmánya, amely a családi munkamegosztás néhány szociológiai problémájával foglalkozik.

A tanulmány alapját az 1965/66-ban lebonyolított nemzetközi időmérleg-vizsgálat magyarországi adatai képezték. A magyarországi időmérleg-vizsgálatot egy felvételi lap és egy kérdőív segítségével végezték. A felvételi lapon a megkérdezettek feltüntették valamennyi napi tevékenységük időtartamát a hét különböző napjaiban, a kérdőíveken pedig a családi és otthoni tevékenységek feltérképezésében szükséges adatokat gyűjtötték össze a megkérdezettekől.

Mielőtt a szerző rátérne a statisztikai adatok kimutatására, elemzi azokat a társadalmi kontrollákat, amelyek minden adott társadalomban hatást gyakorolnak a családra az átadott norma- és értékrendszerek által. A társadalmi ellenőrzés ilyen módjának kétféle formáját említi:

1. A család a társadalomban zárt, autonóm közösséget alkot; a családi tevékenységeket a társadalom közvetlenül nem ellenőrizheti. Az ilyen családban nevelkedett egyén nehezen kapcsolódik be a környezetébe.

2. A társadalom a családi tevékenységek ellenőrzését közvetlenül és zavartalanul végzi. Ilyen esetben a társadalmi beilleszkedési folyamat mindkét fél, az egyén és a társadalom számára egyaránt zavartalan.

A család feletti ellenőrzés első formáját nevezzük *ex post*, azaz utólagos, míg a másodikat *ex ante*, illetve előzetes kontrollnak. Amennyiben kiküszöböljük az *ex post* kontrollélemeket, és amennyiben megvalósítjuk az *ex ante* ellenőrzés módját, annyiban érjük el a család társa-

dalmasítottóságát. Ez azt jelenti „... hogy a társadalom a családban folyó tevékenységek nagy részének átvállalásával valószínűsíti meg a család feletti kontrollt, a családot ekképpen mintegy feloldja magában.” (172. old.) A mai társadalom célja, hogy az egyén számára biztosítsa a társadalmi életbe való zavartalan beilleszkedést. E cél elérése nagymértékben a gyermekneveléstől függ. Hogyan alakul a gyermeknevelés a családban, az gyakran annak a függvénye, hogy a szülők mennyit és milyen intenzíven foglalkoznak a gyerekekkel. A következő táblázat adatain a szerző illusztrálja azt a tényleges időt, amit a szülők gyerekeikkel töltenek.

A gyerekekkel töltött idő (percekben) a hétköznapi átlagában

	Szellemi dolgozók				Fizikai dolgozók			
	feleség keres		feleség nem keres		feleség keres		feleség nem keres	
	férj	feleség	férj	feleség	férj	feleség	férj	feleség
A gyermekes családok átlaga	45	57	19	105	42	70	22	84
A mintanagyság: n	111	117	43	29	116	174	139	114
Családok, ahol a legkisebb gyerek 1 éven aluli	34	214	27	—	51	181	24	179
A mintanagyság: n	5	4	3	—	19	15	6	5

Az időskála tehát 1/3 órától egészen 3,5 óráig terjed. A táblázat azt mutatja, hogy a jelentős különbséget nem a különböző társadalmi réteghez tartozás, hanem az a tény határozza meg, hogy az anyák dolgoznak-e vagy sem. A nem kereső nők gyerekeikkel 1,2–1,8-szor annyi időt töltenek el, ugyanakkor a férj erre feleannyi időt szán, mint a kereső nő férje.

A gyerekekkel való foglalkozást e tanulmány szerzője két csoportra osztja: a gyerekekkel való fizikai gondoskodásra és a gyermeknevelésre.

Ezen a téren összegyűjtött statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy az apák a gyerekekkel töltött idejük jóval nagyobb részét fordítják gyermeknevelésre, így a gyerekekkel való fizikai teendők elvégzése az anyákra vár. Kiténik továbbá az is, hogy a fizikai foglalkozású szülők nagyobb súlyt helyeznek a fizikai gondoskodásra. A szellemi foglalkozásúak családjában pedig a nevelésre fordítanak több időt, és valószínűleg nemcsak többet, hanem hozzáértőbben és hatékonyabban is foglalkoznak gyerekeikkel.

A gyermeknevelés mellett a házimunka a másik otthon végzendő tevékenység, amely magába foglalja a családról mint egységről való gondoskodást.

Az alábbi táblázat a házimunkával eltöltött idő kimutatására szolgál.

Házimunkával töltött idő a gyerekes családok átlagában (a hétköznapi átlagában; percekben)

	Szellemi dolgozók						Fizikai dolgozók					
	feleség keres			feleség nem keres			feleség keres			feleség nem keres		
	férj	feleség	összesen	férj	feleség	összesen	férj	feleség	összesen	férj	feleség	összesen
	67	178	245	54	355	409	93	222	315	88	386	474
A mintanagyság: n	111	117	228	43	29	72	166	174	340	139	114	253

Tehát a házimunkával töltött idő minimuma 1, maximuma pedig 6,5 óra.

E két táblázat összehasonlításával Szalai Júlia rendkívül hasznos munkát végzett. Az adatok összehasonlítása azt mutatja, hogy a házimunkákkal mindenütt jelentősen több időt töltenek el, mint a gyerekneveléssel.

A házimunkával eltöltött idő megoszlását vizsgálva, kiderül, hogy az elsődleges különbség a feleségek esetében attól függ, hogy kereső munkát folytatnak-e, vagy háztartásbeliek,

míg a férjknél a differenciálódást főként a munkamegosztásban elfoglalt hely határozza meg.

Az összegyűjtött adatok azt mutatják, hogy a fizikai dolgozó férfiak többet segítenek feleségüknek. A szerző véleménye szerint ez csak abban az esetben helytálló, ha a házimunkához tartozó tevékenységeket tágan értelmezzük, a fogalom felöleli a ház körüli teendőket is. A ház körüli teendők elvégzésében a fizikai dolgozók a szellemi foglalkozásaikkal szemben valóban nagyobb részt vállalnak. Ha viszont a házimunkákat a szűkebb értelemben határozzuk meg, a férfiak részvállalása az ellenkező tendenciát mutatja.

A házimunka tehát a mai magyar társadalomban megmaradt tradicionálisan női munkának, hiszen a házimunkának az összegyűjtött adatok szerint legalább 3/4-ét a nők végzik.

Visszatérve a két otthon végzendő tevékenységi csoport összehasonlítására, láthatjuk, hogy Szalai Júliának igen eredményesen sikerült kimutatni a nők hátrányos helyzetét, a női emancipáció hiányát. Ez a jelenség főképp abban az esetben jut kifejezésre, ha a nő „csak háziasszony.”

Maga az a tény, hogy a nő nincsen munkaviszonyban, koránt sem jelenti azt, hogy a gyerekekkel többet foglalkozik. Ilyen esetekben a nő elsősorban háziasszony, nem pedig anya.

Nem lenne túlzás — mivel ez a tanulmányból is kitérünk — azt a következtetést levonni, hogy „a csak háziasszony” férje kiszolgálója, nem pedig gyermekeinek nevelője.

Az olyan családban, ahol mindkét házastárs dolgozik, a férfiak nagyobb mértékben kapcsolódnak be a házimunkák elvégzésébe, és jelentős időt töltenek el gyerekneveléssel. Így a nőre kevesebb teher hárul és időstruktúrája módosul a nem kereső anyákhoz viszonyítva.